

URTX

A PARRÒQUIA D'AGRAMUNT

L'ANY 1515

Lluís Pons Serra

LA PARRÒQUIA D'AGRAMUNT

L'ANY 1515

**Lluís
Pons Serra**

Estudis de la història
d'Agramunt

Introducció

Fa uns quants anys, mossèn Manuel Pal i Casanovas, antic rector de la parròquia d'Agramunt, em féu arribar la transcripció d'un document de l'any 1515 procedent de l'Arxiu Capitular de la Seu d'Urgell. Es tractava de l'acta de la visita canònica efectuada aquell any a la parròquia agramuntina.

Eren uns papers ben interessants, perquè poca cosa sabem d'aquelles èpoques sobre el particular. La informació que tenim a l'abast gairebé es redueix al llibre de mossèn Pons editat l'any 1936,¹ i la majoria dels documents que aquest sacerdot va poder examinar per a la redacció de l'obra eren posteriors a la data d'aquella visita.

Més endavant, en el volum VII de la revista *Urgellia*, corresponent als anys 1984-85, Enric Moliné va publicar i comentar les actes de l'esmentada visita del 1515, realitzada a tot l'oficialat d'Agramunt, oficialat que estava constituït per dotze parròquies.² En feia un estudi global i es referia, principalment, a com es conservaven l'Eucaristia i els sants olis, al parament dels altars i la seva il·luminació, als vasos sagrats existents, a les vestidures sagrades, als missals i rituals, a com es portaven els llibres sacramentals, etc.

Per la meua part, en aquest article em referiré més concretament a la parròquia i a l'església d'Agramunt, a l'estructura de l'edifici, als sacerdots i a les institucions; tot, relacionat amb la informació que es pot trobar en altres indrets, per tal de formar-nos així una idea el més aproximada possible a la situació que hi havia en aquelles dates. Em plau remarcar, però, que l'estudi de l'Enric Moliné m'ha estat molt útil per aclarir punts foscos i per interpretar correctament alguna dada.

Per delegació del bisbe d'Urgell, va realitzar la visita canònica a tot l'oficialat el rector d'Agramunt mossèn Francesc Pedrol, acompanyat del

notari Pere Joan Bondia, el qual redactava les actes. La visita concreta a la parròquia d'Agramunt, objecte del present treball, va tenir lloc el dia 23 de desembre de 1515.

L'estructura del temple de Santa Maria

Les grans reformes i modificacions al temple de Santa Maria d'Agramunt es realitzaren al segle XVII, època en què foren suprimides les dues columnes més properes a l'altar major (ajuntant a cada banda les dues arcades en una de sola), es bastí la capella del Socors i també es construí l'actual sagristia. Les dates són més imprecises pel que fa a la capella del Roser i a les capelles obertes als murs.

El temple de Santa Maria fou declarat Monument Nacional l'any 1931 i aquesta circumstància va motivar que a partir de l'any 1953 el Servei del Patrimoni Artístic Nacional procedís a la seva restauració. L'objectiu no era solament reparar els desperfectes ocasionats per la guerra, sinó que també se li volia retornar la fesomia primitiva en tot el que fos possible, esmenant les modificacions de segles anteriors. Òbviament, es respectaren les capelles del Socors i del Roser, però foren reconstruïdes les columnes que es van treure al segle XVII i se suprimiren totes les capelles obertes als murs laterals, els quals van quedar lllisos i pelets, tal com es creu que eren en un principi.

Del que es desprèn dels papers esmentats, l'any 1515 ja s'havien efectuat algunes modificacions en l'estructura primitiva: hi havia la capella del Roser, algunes de les laterals i també una sagristia.

Els altars

Els altars existents l'any 1515 al temple de Santa Maria i, quan s'escau, les capelles i els beneficis surten a l'acta de la visita canònica per l'ordre amb què a continuació els comentarem.

En cada cas, resumim la descripció que en fa l'acta de la visita.

A l'altar major, amb un retaule bo i ben obrat, hi havia una imatge (a la qual es tenia molta devoció) de la Verge Maria amb el Nen Jesús, tots dos amb mantell. El parament de l'altar era abundant i tot estava en bones condicions.

Un benefici de Sant Ot i un altre de Santa Magdalena es trobaven en un altar al costat de l'altar major, a la part dreta. L'altar era poc equipat i no s'indicava el seu estat. Els beneficiats eren, respectivament, mossèn Andreu Ventalada i mossèn Serra.

Una capella del Sant Esperit, sobre la qual era fundada una confraria del mateix nom, tenia un retaule bo i ben obrat; l'altar era ben proveït. A la capella, hi havia tres caixes, en una de les quals es guardaven moltes escriptures; a les altres hi havia ornaments i diversos objectes de culte, i uns cinquanta ciris.

Un benefici o capella de Sant Llorenç tenia l'altar ben proveït i un retaule nou. El beneficiat era un tal Saura.

Un benefici o capella de Sant Pere tenia un retaule molt vell i dolent. Hi havia una imatge de pedra de sant Pere. L'altar només comptava amb tres tovalloles, o sigui, que estava poc equipat. El beneficiat era mossèn Pere Caminet (o Cominet).

També hi havia un altar amb dos beneficis a la mateixa capella de Sant Pere, un amb el títol de Sant Joan i l'altre amb el títol de Santa Caterina. Els beneficiats eren, respectivament, mossèn Galceran d'Òdena i mossèn Ramon Tomàs. A l'altar, ben proveït, hi havia un «drap de pinzell sotil y una image de Sancta Catharina ab un mantell molt vell e sotil e altre mantel de Sanct Johan sotil».

Un benefici de Sant Andreu tenia per titular mossèn Jaume Bragat. El retaule era bo i nou, i l'altar, ben servit, amb ara, corporals, tres tovalloles i cobertor.

Una capella de Sant Esteve, on hi havia una confraria, apareixia tancada amb reixat de fusta. El retaule era ben pintat, i l'altar, de pedra, ben proveït. Hi havia un banc nou amb caixons ben tancats, on es guardaven objectes de culte, ornaments i ciris.

Un benefici de Sant Mateu, el titular del qual era mossèn Robiol, tenia un retaule dolent, però l'altar era ben servit.

Una capella o benefici dit de Purgatori tenia per titular un prevere que era a Roma. El re-

taule era nou i ben pintat, i l'altar, ben proveït. S'hi esmenten dos jocs d'ornaments complets i altres objectes de culte, però no es diu que siguin en cap caixa.

Després apareixia un altar compartit per dos beneficis, el de Sant Vicent i el de Sant Domènec. Els titulars eren, respectivament, mossèn Pere Caminet (o Cominet) i mossèn Gaspar Santesmasses. El retaule era vell i dolent, i el serviment de l'altar, regular.

Un benefici de Sant Lluç era a càrrec de mossèn Riera de Guissona. El retaule era «molt antich, tot nus y polsós, e lo altar molt mal tengut, ab unes soles tovalloles e ara, tot brut e ple de pols; una campaneta trencada».

En un benefici de Sant Bartomeu, «lo retaule ere molt vell e mal tengut, ple de pols, ab ara, sens altra cosa». El beneficiat era un tal Rialp de Tàrrega.

Una capella de la Verge Maria del Roser, clo-sa amb bon reixat de fusta, tenia un retaule de fusta molt bell i ben pintat. L'altar estava ben proveït i una colla d'ornaments i ciris es guardaven en caixes ben tancades.

Un benefici de Sant Martí tenia un retaule molt antic. A l'altar, només hi havia dues tovalloles i ara, amb una campaneta. Mossèn Joan Vilanova n'era el titular.

Un benefici o capella dita de *Corporum* tenia un retaule molt antic i un regular proveïment de l'altar. N'era beneficiat mossèn Pere Castaneda, rector de Montfalcó.

Un benefici o capella de Santa Maria de Jesús tenia un retaule bo i un raonable serviment de l'altar. El beneficiat era mossèn Jeroni Vich.

Hi havia un benefici de Sant Jaume a la mateixa capella de Santa Maria de Jesús. El titular era mossèn Antoni Trullet. El retaule era bo i el serviment de l'altar, regular.

Un benefici de Sant Miquel era clos amb un reixat de ferro. El retaule era nou; el parament de l'altar, molt justet. N'era beneficiat un fill de mossèn Tuxet.

Una capella o benefici de Sant Serni, on hi havia fundada una confraria, es tancava amb un reixat de ferro. El retaule era molt nou i bo; l'altar, ben proveït; nombrosos ornaments i objectes de culte estaven guardats en caixes. Tot, conservat amb cura.

Un benefici de Santa Anna tenia per titular mossèn Jaume Nonel. A l'altar hi havia tres tovalloles i ara de marbre, i el davant de l'altar

era de pinzell. No tenia retaule, només hi havia dues imatges, una de santa Anna i l'altra de la Verge Maria. Amb aquest s'acaba la llista dels altars que hi havia a l'església.

A part de l'altar major, l'extensa descripció del qual s'intercala amb la de la sagristia, tots els altres altars es relacionen un darrere l'altre, però ignorem l'ordre del recorregut. No sabem si van començar per la dreta o per l'esquerra, ni si saltaven d'una banda a l'altra indiscriminadament; però en base a la simple lògica i a les dades que tenim d'èpoques posteriors, ningú no ens priva de cercar alguns punts de referència per intentar situar cada un dels altars.

Òbviament, l'altar major era a l'absida central, en aquest punt no cal tenir cap dubte. Però ja no és tan clar on era l'altar amb els beneficis de Sant Ot i de Santa Magdalena, que es diu que era «al costat de dit altar maior, a la part dreta». Es trobava en la mateixa absida central? O bé es referien a l'absida lateral de la banda dreta? Probablement es referien a aquest darrer indret, perquè a continuació s'esmenta la capella de la confraria del Sant Esperit, la qual per notícies posteriors sabem que tenia l'altar a l'absida de la nau esquerra.³

Un altre punt de referència podria ser la capella del Roser, probablement al mateix indret on és ara, perquè la capella actual és molt antiga i no se'n coneix la data de construcció. També la capella de Sant Esteve, als temps moderns i des de feia molts anys, era oberta al mur de migdia, a la primera meitat entrant per la porta principal.

Però fins i tot acceptant com a certes aquestes situacions l'any 1515, es fa evident la impossibilitat de resoldre la qüestió dels altres altars. En la llista que hem vist abans, entre la capella del Sant Esperit i la de Sant Esteve hi surten el benefici o capella de Sant Llorenç, l'espaiosa capella de Sant Pere i l'altar de Sant Andreu. Entre Sant Esteve i el Roser, altres cinc altars, un dels quals —el de Purgatori— també consta com a capella. I després del Roser, tres capelles i altres tants altars. Provant tots els recorreguts possibles dins el temple, no n'hi ha cap que resulti versemblant; el més probable és que no van seguir cap itinerari previst, sinó que realitzaven la visita a mesura que feien acte de presència en cada altar els interessats (els sacerdots beneficiats o els responsables de les confraries).

Les capelles

A l'acta que comentem, surten deu capelles, quatre de les quals eren closes amb una reixa; aquesta darrera circumstància no deixa lloc a dubte quant a la seva condició de recinte in-

dependent dintre del conjunt del temple. De les altres sis, dues havien de ser ben espaioses, perquè hi havia dos altars a cada una.

A part de les obertures als murs laterals, es podien considerar com a capelles les absides i també els espais oberts al mur de ponent, a banda i banda de la porta principal. En aquest mur de ponent que dona a la plaça, de més de dos metres de gruix, sota els finestrals romànics que proporcionen claror a les naus laterals s'obriren en una època que desconeixem uns altres grans finestrals amb arcada gòtica, gairebé ran del paviment de l'església; posteriorment, aquests finestrals baixos foren closos amb una paret prima per la part exterior, deixant a l'interior espai per a una capella.

En el supòsit que l'altar amb els beneficis de Sant Ot i Santa Magdalena era a l'absida de la dreta, només ens queda com a capella l'absida de l'esquerra, amb l'altar del Sant Esperit. Afegim-hi la del Roser i les dues del mur de ponent: en total en tindrem quatre de localitzades. Però encara ens en falten sis per arribar a les deu que esmenta l'acta de la visita, les quals havien de ser obertes als murs laterals.

Darrerament, i fins als anys cinquanta del segle XX, en què s'efectuà la restauració del temple, el mur de migdia estava foradat per cinc indrets, incloent-hi la porta, que l'any 1515 encara no era practicable. A la banda nord, a part de les capelles del Socors i del Roser, que són recintes afegits, només hi havia una capella oberta al mur. Evidentment, ignorem si l'any 1515 hi havia alguna capella al llenç de mur enderrocat durant el segle XVII per construir la capella del Socors; i tampoc no sabem si per obrir la porta de migdia, probablement al segle XVIII, aprofitaren una capella existent o bé foradaren novament el mur. Però podem estar segurs d'una cosa: no es va tapar en temps posteriors cap forat que existia al mur l'any 1515 i, segons es desprèn d'aquells papers, en aquesta data n'hi havia almenys cinc o sis.

A la vista del que acabem d'explicar, i evidentment amb totes les reserves, podem arribar a la conclusió que l'any 1515 ja estaven construïdes la majoria —per no dir totes— de les capelles obertes als murs laterals que van arribar fins als temps moderns.

La sagristia

A la llinda d'un finestral de la sagristia, a mà de fora, es pot llegir: *A 2 Xbre. 1694*, la qual cosa fa pensar que fou construïda a finals del segle XVII, una vegada enllestida la capella del Socors, al costat de la qual és situada. Però resulta que l'any 1515 l'església d'Agramunt

Façana del temple romànic de Santa Maria d'Agramunt, l'any 1880.

Imatge extreta del llibre de Josep Pleyan de Porta:

Àlbum històric, pintoresch y monumental de Lleyda y sa provincia.

ja comptava amb un recinte independent destinat a sagristia.

Per arribar a la sagristia actual des del presbiteri, s'ha de recórrer un llarg corredor que té al seu costat diverses dependències. Amb tota probabilitat, aquest corredor i dependències ocupen l'espai que corresponia a la sagristia primitiva.

Aquella sagristia del 1515 comptava amb «bones portes e ben tancades ab bona clau». En el seu interior, hi havia el sagrari, uns armaris amb caixons plens de vestidures sagrades i nombrosos objectes de culte; tot estava ben conservat i en l'acta es detalla d'una manera minuciosa.

Al sagrari, dins una capsula posada damunt una pedra de marbre, es guardaven, ben embolicades, quatre hòsties consagrades, que constituïen la reserva de l'Eucaristia. Al mateix sagrari, hi havia una custòdia d'argent utilitzada per portar el viàtic als malalts, una veracreu d'argent i tres jocs de corporals. Sembla que el sagrari era ben espaiós, si podia contenir totes aquestes coses.

En un armari, segurament petit, hi havia una caixeta amb els sants olis, una creu d'argent petita amb el seu estoig i un calze petit d'estany que es feia servir per dur l'extremunció als malalts.

En uns altres armaris, amb cinc caixons tancats amb clau, es guardaven una colla d'ornaments en diferent estat de conservació. Concretament s'esmenten set casulles, una capa, maniples i estoles, i «altres vestiments». A més, es trobaven en aquells caixons tres jocs de mantells per a la Verge Maria i el Nen Jesús, quatre calzes d'argent daurats amb les seves patenes, una custòdia de coure i un calze d'argent petit que diuen que era del benefici de Sant Llorenç.

Fora dels armaris hi havia també altres objectes de culte i llibres litúrgics (de paper i de pergami).

És de remarcar la cura amb què conservaven les sagrades formes dins el sagrari, on «fonch trobada una pedra marbre cuberta ab corporals e desobre havia una capsula vermella molt bé obrada, tota cuberta ab un drap de seda verda e un vel de seda; e dins la dita capsula havia quatre hòsties consagrades, embolicades molt bé ab panna de corporals, e dita panna ab les quatre hòsties ere cuberta de un drap de brocat molt bo, net y ben tengut».

El cor

En l'acta de la visita, acabada la descripció de l'altar major, es dedica un llarg paràgraf al cor, «molt pobre y de tot destroït e maltengut, les

posts totes podrides...». Allí foren trobats una colla de llibres litúrgics, de pergami i de paper, en general ben conservats. A remarcar «uns orguens molt bons y nous» i una brandonera o gran canelobre amb vuitanta ciris. Dins el recinte del cor cremava la llàntia del Santíssim, tot i que la reserva es guardava a la sagristia. Hi havia també «dos banchs grans ab respallés i sis de altres».

L'acta no dona cap indici d'on era situat el cor, però probablement ja era al mig del temple, entre les quatre columnes més properes a la porta principal. Mossèn Pons posa l'any 1532 com a data de la construcció del cor i, en una nota a peu de pàgina, insinua, sense afirmar-ho explícitament, que amb anterioritat el cor era a l'àbsida central, darrere l'altar major; però no sembla pas que fos així, pel que explicarem a continuació.

L'any 1532 correspon, simplement, a la data de construcció dels vint-i-cinc magnífics setials de roure que moblaren el cor fins l'any 1936, i una part d'aquests seients es conserven, ara sí, darrere l'altar major. Segurament per guanyar espai i visibilitat, l'any 1876 es va treure el cor del centre del temple i se situà damunt una volta que es construï, a l'altura del començament de les arcades, des de la porta principal fins a les dues primeres columnes.⁴ Els bombardeigs de l'any 1938 enderrocaren parcialment aquesta volta, que no fou reconstruïda, i vuit seients, com s'ha dit abans, foren adossats a la part interior de l'àbsida central, a nivell del presbiteri.

D'altra banda, el cor de l'any 1515 ocupava bastant espai, perquè hi havia vuit bancs i l'orgue: massa coses per cabre darrere l'altar major. A remarcar que les posts del cor eren totes podrides, i a quines posts es podien referir sinó a les que cloïen el recinte? Si el cor hagués estat a l'àbsida central, no hi hauria hagut posts, en tot cas hi hauria hagut una reixa, i aquesta no és esmentada.

Un altre detall ens fa pensar. Ens referim a la llàntia del Santíssim, que en tots els pobles volen que cremi a l'altar major, encara que l'Eucaristia es conservi a la sagristia. Una de les recomanacions que el visitador fa als paers de la vila és que posin una llàntia a l'altar major. Si l'única llàntia que es trobava encesa a l'església d'Agramunt era al cor i manen que se'n posi una a l'altar major, lògicament s'ha de deduir que el cor no era immediat a l'altar major.

Les imatges

Són molt poques les imatges de talla que s'esmenten a l'acta de la visita: la «molt devota» de la Verge Maria amb el Nen de l'altar major;

la de sant Pere, «de pedra molt ben feta», a l'altar d'aquest sant; la de santa Anna i la de la Verge Maria, a l'altar on hi havia el benefici de Santa Anna; i la de santa Caterina, a l'altar on era establert el seu benefici.

D'imatges del Sant Crist només n'esmenten una, a la capella de Sant Esteve: «un bel Crucifixi de fust».

Els retaules

A gairebé tots els altars hi havia retaule, amb molt poques excepcions. Diuen explícitament que no en tenia l'altar de Santa Anna. No en parlen en el cas de l'altar on eren establerts els beneficis de Santa Caterina i de Sant Joan, la qual cosa fa pensar que tampoc no n'hi havia.

Els retaules de l'època devien ser un simple tauler col·locat verticalment darrere l'altar per amagar la paret, a tot estirar amb algunes pintures. En general, no donen gaires detalls, només fan constar si era vell o nou, si era bo o dolent. Del de la capella del Roser indiquen que era molt bell i ben pintat.

Les piques i altres objectes

El paràgraf dedicat a les fonts és intercalat entre els que expliquen el que hi ha a la sagristia; però no és de creure que la pica de l'aigua de batejar fos dins d'aquell recinte, perquè en cas afirmatiu s'hauria indicat explícitament.

Les fonts eren de pedra —«molt bella peça», diuen—, amb una coberta de fusta i tot el conjunt tapat amb un drap. Dintre hi havia uns tres cànirs d'aigua (uns 45 litres), molt clara i neta.

La pica actual, molt antiga, també és de pedra i, semblantment a la que hi havia l'any 1515, és una bella peça de prop de dos metres de diàmetre; però aquestes coincidències són insuficients per afirmar que sigui la mateixa d'aleshores.

De les piques de l'aigua beneïta no se'n parla i evidentment no n'hi havia cap de les tres actuals, que porten les dates de 1568, 1595 i 1687.

S'esmenta també una pica de pedra per tenir l'«oli del Corpus», o sigui, l'oli per a la llàntia del Santíssim. A més, es parla de dues caixes de morts, de dos túmuls que es feien servir per a les exèquies i de dues brandoneres o canelobres portàtils «rahonables».

El campanar

El conjunt de l'edifici del temple estava ben conservat, a part que a la banda de tramuntana hi havia alguna gotera. Semblantment, el campanar era ferm i bo, i ben proveït de campanes.

N'hi havia dues de molt grosses, una de mitjana per tocar les hores i dues de petites; totes cinc van ser qualificades de bones. Diuen també que al terrat de l'església hi havia quatre campanetes per fer senyal als oficis. A més, al campanar hi havia un rellotge molt bo.

Ben probablement, una d'aquelles cinc campanes era la que fou construïda pel mestre de senys Tibau Rafart, de Cervera, a començament del segle XV.⁵ I, amb tota seguretat, al segle XVII se'n van substituir o refer algunes, perquè darrerament, fins a la guerra civil de 1936-39, de les cinc que també hi havia, una portava la data de 1602, i dues, la de 1687.⁶

El cementiri

El paràgraf dedicat al cementiri és curt, però suficientment expressiu per fer quedar malament els agramuntins de l'època. Diuen que és situat fora murs, «mal tengut», d'una part obert i desclòs, i que van trobar-hi molts ossos d'animals bruts.

Sempre que s'ha remogut el subsòl al voltant de l'església, s'han trobat restes humanes al carrer dels Absis i al de la Sabateria de Dalt, però ignorem quan va deixar d'enterrar-se en aquells indrets.

No s'indica clarament on era situat el cementiri l'any 1515, perquè «fora murs» és una expressió imprecisa. Per descomptat, no era a l'espai del carrer de la Sabateria, que quedava dins el recinte emmurallat, i tampoc no és probable que fos al carrer dels Absis, perquè, si bé aquest carrer era a l'altra banda de la muralla, per situar l'espai del cementiri aleshores més aviat haurien dit «al costat de l'església» o expressions per l'estil.

Probablement, l'any 1515 ja enterraven al recinte que fins als primers decennis del segle XX era conegut com el Cementiri Vell, al començament de l'actual carrer del Canal, un fossar del qual n'hi ha constància al primer terç del segle XVIII.⁷ És clar que també podia haver estat en un altre indret, perquè en dos-cents anys la vida podia donar molts tombos; però abona la nostra suposició el fet que no hi ha notícia de cap altre lloc destinat a cementiri, a part dels esmentats.

No es fa cap referència a les possibles sepultures obertes al paviment del temple. Fa estrany que no n'hi hagués cap, però també resulta curiós que les làpides sepulcralcs que han arribat fins als nostres dies totes porten una data posterior a l'any 1515. No és gaire versemblant que en un moment donat s'eliminassin les sepultures antigues i se'n fessin de noves; més aviat aleshores no n'hi hauria hagut.⁸

Ja que parlem de sepultures, ens hauria agradat de trobar en aquests papers alguna notícia que fes llum sobre el misteri del massís sepulcre de pedra, sense cap inscripció, que es troba en un nínxol amb arc ogival a la base del campanar, però no s'hi fa la més mínima referència. Obert fa pocs anys aquest sepulcre, s'hi van trobar les ossamentes de dues persones i petites restes de la seva roba, ara mateix en procés de catalogació i estudi. És evident que l'objectiu de la visita canònica del 1515 era pastoral i que deixava de banda tot el que no tenia una relació directa amb aquesta finalitat.

La capella de Santa Magdalena

També fou visitada l'església o capella de Santa Magdalena, situada extramurs. Van fer constatar que «és novament obrada y per causa que s'es consentida és molt perillosa de caure». A dins hi havia un sol altar, amb la imatge de la santa en un retaule nou, però que no estava acabat. L'altar era ben proveït de tot el necessari al culte: ornaments i altres peces de roba, una brandonera i ciris, un missal, etc. Damunt la capella hi havia una campaneta.

No consta que en aquella capella hi radiqués cap fundació, benefici o confraria, la qual cosa fa pensar que només era fruit de la devoció popular, no institucionalitzada. S'esmenta ben explícitament que la capella «és fundada (...) de almoines que són fetes» i corrobora aquesta circumstància el gran nombre de «presentales de drap y de cera y de altres coses» que es trobaven penjades a la paret, o sigui, la presència de nombrosos exvots en agraïment als beneficis rebuts per intercessió de la santa.

En aquells papers no s'indica concretament on era aquella capella, només es diu que era fora vila. Aquesta referència és insuficient per situar-la, més a més tractant-se d'un edifici del qual no n'ha quedat cap rastre, ni sobre el terreny ni en la memòria dels agramuntins.

Havíem intuït la seva existència pel que pot llegir-se en alguns documents del segle XVII, però fins que no coneguérem el contingut de l'acta que comentem les nostres suposicions no van tenir confirmació. Relacionant les dades que tenim a l'abast, hem arribat a la conclusió que la capella de Santa Magdalena era situada a l'entorn de l'actual avinguda de Catalunya, una vegada passat el camí de les Planes.⁹

La capella del castell

El castell de la vila, enderrocat a mitjan segle XVII, encara existia el 1515. El representant del bisbe volia visitar la capella que hi havia en aquella edificació, però no el deixaren en-

trar. El text de l'acta és ben explícit: «Mossèn Pedro de Capdevila, procurador del Illm. Sr. Infant, tenia la clau, li fonch demanat que la volgués donar e dit procurador no volgué donar-la ni menys que dita capella se visitàs».

Aquesta negativa ens priva de conèixer com era aquella capella. A l'acta, només es diu que era edificada sota la invocació de la Verge Maria. Amb tota seguretat, era presidida per la talla romànica de la Mare de Déu del Castell, posteriorment venerada al temple parroquial i desapareguda l'any 1936.

Edificis religiosos que no s'esmenten

Semblantment a la capella de Santa Magdalena, hi ha dos edificis religiosos més que també fa molts anys que han desaparegut sense deixar cap mena de rastre entre els agramuntins. Ens referim a la capella de Santa Llúcia i a la capella de Sant Miquel. Cap d'aquestes dues capelles no troben esment en l'acta de la visita canònica de l'any 1515, la qual cosa fa pensar que encara no s'havien construït.

La capella de Santa Llúcia surt a la història amb motiu de l'establiment a la vila dels religiosos de sant Francesc, durant el primer terç del segle XVII. Pertanyia a la confraria del Sant Esperit i era situada dalt del tossal on després es bastí el convent dels franciscans, la primera pedra del qual es va posar l'any 1624.¹⁰

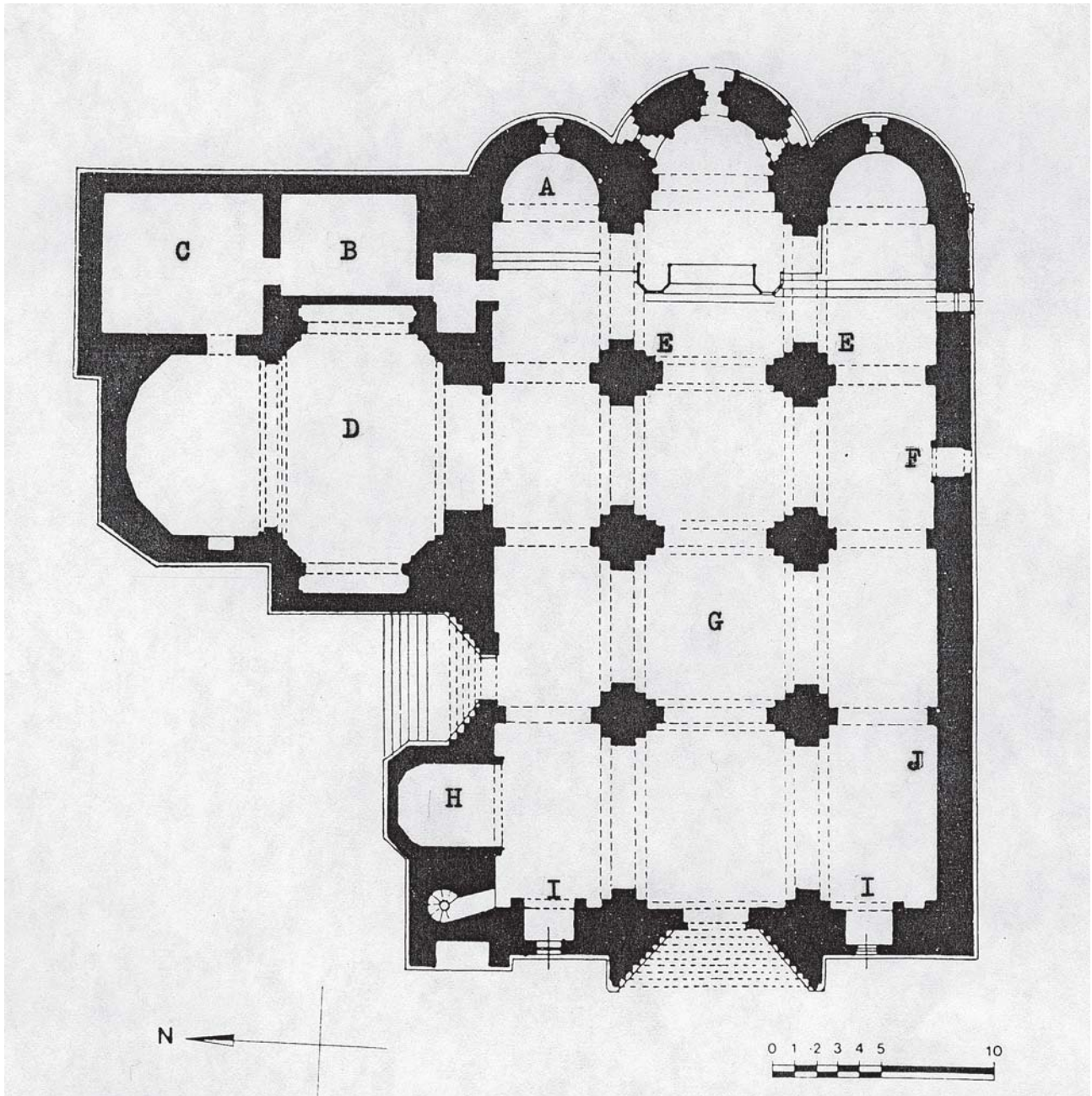
Sobre la capella de Sant Miquel, hem de dir que, al segle XVII, el consell general de la vila, per a les seves deliberacions, es reunia en aquesta capella.¹¹ Per les dades que aporta el cadastre de 1716, era situada a la plaça de l'Hospital.¹²

Els sacerdots

No consta d'una manera explícita quants sacerdots residien a la vila, però un examen acurat del text ens pot donar una orientació sobre aquest particular. D'alguns, podem assegurar que hi vivien; d'altres, sabem del cert que no hi eren; i, en definitiva, són més colla els dubtosos. Enric Moliné indica que al fogatge de l'any 1515 constaven a Agramunt deu eclesiàstics¹³ i aquesta és la primera dada a tenir en compte per aclarir la qüestió.

Del rector, mossèn Francesc Pedrol, no queda clar on tenia la residència, però Enric Moliné creu que vivia a Agramunt, tot i que l'abadia o casa rectoral era ocupada per un «casolà».¹⁴ L'argument principal a favor d'aquesta opinió és que les recomanacions al final de la visita es fan al rector i als vicaris, i no solament a aquests darrers, com hauria estat el cas de no actuar el rector com a responsable de la par-

ròquia. I, si n'era responsable, el més probable és que vivia a Agramunt.

Amb tota seguretat, residien a la vila mossèn Jaume Bragat, vicari de la parròquia i beneficiat de Sant Andreu, i mossèn Antoni Trullet, també vicari i beneficiat de Sant Jaume. La seguretat no és tan absoluta per als tres sacerdots que esmentem a continuació, però tot fa suposar que també feien estada a Agramunt. Es tracta de mossèn Pere Caminet (o Cominet), que gaudia de dos beneficis, el de Sant Pere i el de Sant Vicent, i que va fer de testimoni, com a prevere d'Agramunt, en l'afer del «pali» de la capella de Santa Maria de Jesús; de mossèn Jeroni Vich, beneficiat de Santa Maria de Jesús, present a la capella del seu benefici mentre es realitzava la visita canònica; i de mossèn Benet Cardona, el qual no

gaudia de cap benefici a la parròquia, però que també declarà en aquell cas del «pali», donat que era un prevere d'Agramunt.

Segur que no era a la vila el titular del benefici de Purgatori, el qual és esmentat solament com «un tal qui sta en Roma». I tampoc no devien ser-hi «un tal Rialp de Tàrrrega», beneficiat de Sant Bartomeu; mossèn Riera de Guissona, beneficiat de Sant Lluç; i mossèn Galceran d'Òdena, beneficiat de Sant Joan; és de creure que la població que figura després de cada cognom era la localitat de la seva residència.

De mossèn Pere Castaneda, titular del benefici de *Corporum* i rector de Montfalcó, sabem del cert que vivia en aquell poble, en companyia d'uns familiars.¹⁵ I segurament tampoc no habitava a la vila el titular del benefici de Sant

Plànol actual del temple de Santa Maria d'Agramunt.

- A. Capella del Sant Esperit. B. Espai ocupat per l'antiga sagristia.
- C. Sagristia actual.
- D. Capella del Socors, construïda a la segona meitat del segle XVII.
- E. Columnes suprimides el segle XVII. F. Porta sud, oberta el segle XVIII.
- G. Espai entre columnes on hi havia el Cor. H. Capella del Roser. I. Capelles obertes al mur de ponent. J. Indret on darrerament hi havia la capella de Sant Esteve.

Miquel, del qual només es diu que era «un fill de mossèn Tuxet» (aquest benefici, per cert, era «interdit molts dies ha per drets deguts al reverendíssim senyor bisbe d'Urgell»).

Probablement també eren absents els beneficiats que només s'esmenten pel cognom, com són els casos de mossèn Serra, beneficiat de Santa Magdalena; d'un tal Saura, beneficiat de Sant Llorenç; i de mossèn Robiol, beneficiat de Sant Mateu.

Dels cinc beneficiats que resten, no hi ha cap indici, ni en pro ni en contra, de la seva presència a la vila. Són mossèn Andreu Ventalada, beneficiat de Sant Ot; mossèn Ramon Tomàs, beneficiat de Santa Caterina; mossèn Gaspar Santesmases, beneficiat de Sant Domènec; mossèn Joan Vilanova, beneficiat de Sant Martí; i mossèn Joan Nonel, beneficiat de Santa Anna.

Si el fogatge de l'any 1515 reflectia la realitat –deu eclesiàstics a Agramunt– i la nostra interpretació és correcta, dels cinc darrers beneficiats un no hauria habitat a la vila, perquè abans ja n'havíem trobat sis de residents. Però també podria ser que el sobrer fos un altre dels qui hi consideràvem domiciliats, perquè en aquesta qüestió anem bastant a les fosques.

La comunitat de preveres beneficiats

Diu mossèn Pons que des del segle XV existia a l'església d'Agramunt una comunitat de preveres beneficiats,¹⁶ però a l'acta de la visita canònica de l'any 1515 la tal comunitat no és esmentada. No és versemblant que el visitador hagués ignorat una entitat formada per eclesiàstics i subordinada en el seu desenvolupament a les disposicions del bisbe diocesà.

Com hem vist en apartats anteriors, a l'església agramuntina hi eren establerts dinou beneficis, cada un amb un determinat titular, tot i que només la meitat residien a la vila. Aquests vuit o nou beneficiats, però, haurien estat suficients per constituir-se en comunitat i, si no en van parlar, fou probablement perquè aquesta encara no hi era. Com veurem a continuació, existeixen altres arguments a favor de la nostra suposició.

El mateix mossèn Pons, que comença dient que la comunitat existia des del segle XV, a l'hora de concretar dates, totes les que aporta són posteriors a l'any 1515. Veiem-ne algunes.

El 6 de desembre de 1542, foren acordades les distribucions o almoines que havien de rebre els comunitaris per la seva participació en els diferents actes litúrgics.¹⁷

En el consell comunitari celebrat el dia 4 de febrer de 1579, es recopilaren una colla de disposicions anteriors, relatives al bon govern de la comunitat; la més antiga porta la data del 7 d'agost de 1540.¹⁸

Per pertànyer a la comunitat, els aspirants havien d'abonar una determinada quantitat. Els concedí aquest privilegi el bisbe diocesà amb data 26 de setembre de 1534.¹⁹

Segons mossèn Pons, en un principi l'oficial que presidia la comunitat tenia també al seu càrrec la tasca parroquial. Fou a partir de l'any 1579 quan començà a haver-hi un rector lliure de les obligacions comunitàries, al qual corresponia d'ofici la *cura animarum*.²⁰ Però resulta que l'any 1515 ningú no parla de comunitat i a la parròquia hi havia un rector i dos vicaris.

La comunitat de beneficiats d'Agramunt percebia nombrosos censals, entre els quals sis de Tàrrega, amb un preu total de 600 lliures. Aquests són els més antics dels que esmentà mossèn Pons i posa la data de 1517.²¹ L'any 1517, tot i que és posterior, s'apropa molt al 1515. Però en el text no queda clar qui era el primitiu titular dels censals, perquè també hi podria cabre que haguessin estat establerts a favor d'alguna obra pia o benefici, i que posteriorment se n'hagués fet càrrec la comunitat.

Si relacionem tot el que hem explicat fins ara, podem establir la hipòtesi que la comunitat de preveres beneficiats d'Agramunt es va constituir a l'entorn de l'any 1530, agrupant-se per pròpia voluntat, i amb l'aprovació d'algun bisbe diocesà, els diferents beneficis existents a l'església. Durant uns quaranta anys, la mateixa comunitat hauria tingut cura de la parròquia, fins que l'any 1579 se separaren les responsabilitats i fou nomenat un rector independent de la comunitat. Si les coses haguessin anat així, es farien compatibles l'existència de rector i vicaris l'any 1515 i l'afirmació de mossèn Pons en el sentit que l'oficial de la comunitat, fins el 1579, era el responsable de la parròquia.

A remarcar, finalment, que els vint-i-cinc seients del cor es construïren l'any 1532. El nombre de seients coincideix, més o menys, amb el nombre de beneficiats, i la data, segons la nostra teoria, amb la constitució de la comunitat. Com hem vist abans, l'any 1515 el cor estava fet una calamitat i entra dins de la lògica que els comunitaris, amb la seva incorporació recentment estrenada, prenguessin la determinació de moblar de manera digna el recinte on més hores passaven dedicats a la seva activitat litúrgica.

Les confraries

L'any 1515, són esmentades quatre confraries: la de Sant Esteve, la del Sant Esperit, la de Sant Serni i la de la Verge Maria. A excepció d'aquesta darrera, en totes les altres consta l'altar on eren fundades.

La del Sant Esperit era la més antiga, fundada l'any 1272. Segons es creu, va contribuir a la construcció de l'església de Santa Maria, que en un principi també era anomenada del Sant Esperit. Aquesta confraria gaudí durant segles d'un relleu social i econòmic extraordinari. Les darreres notícies que en tenim són de finals del segle XVIII.²² L'any 1515, tenia una vida pròspera; almenys ho fan suposar el retaule bo i ben obrat, els nombrosos objectes de culte que es trobaven al seu altar i, sobretot, la caixa on es guardaven moltes escriptures.

De la confraria de Sant Serni no en sabem res, a part de conèixer la seva existència.

Una cosa semblant podem dir de la confraria de Sant Esteve, de la qual només hem trobat una notícia de començament del segle XIX, quan ja feia molts anys que no existia.²³

De la confraria de la Verge Maria ja hem dit abans que no la relacionaven amb cap altar, ni s'indicava en quin indret guardaven les seves pertinences, les quals consistien en una caixa gran amb objectes de culte i ornaments, una altra caixa amb un centenar de ciris, i tres o quatre sacs d'escriptures. Deien també que els majorals de la confraria, que es renovaven cada any, tenien inventari de totes aquestes coses. L'abundància de documents notariais fa pensar que es tractava d'una associació amb un bon potencial econòmic, riquesa que també es veia reflectida en els objectes —la majoria, d'argent— que conservaven a la caixa gran. A remarcar un penó de domàs carmesí, brodat en or, amb la imatge de la Verge Maria a cada costat.

Probablement, la imatge venerada per la confraria de la Verge Maria era la Mare de Déu de l'altar major, la més important que hi havia al temple i, a la vegada, la titular de l'església. Això explicaria les poques vestidures sagrades (només tres capes) que posseïa la confraria i els escassos elements per al parament d'un altar. Com és natural, de l'altar major en tenia cura la parròquia i també els mantells de recanvi de la Mare de Déu i del Nen Jesús es guardaven a la sagristia.

L'advocació del Socors

Tot fa pensar que la confraria de la Verge Maria, que l'any 1515 ja comptava amb una llarga existència, era la mateixa que posteriorment

fou coneguda com a confraria de la Mare de Déu del Socors («Socós» en català antic i en la parla popular). Mossèn Pons esmenta aquesta confraria com a fundada el segle XV,²⁴ però en el text de l'acta de la visita canònica el mot «Socós» no apareix en cap indret.

L'advocació del Socors, aplicada a la imatge de la Verge Maria venerada a Agramunt, fins ara només l'havíem trobada esmentada en papers del segle XVII. Aleshores era norma constant dir que es tractava d'una devoció molt antiga, que datava de temps immemorials; però en parlar de fets concrets succeïts amb anterioritat, relacionats amb l'advocació del Socors, els més vells que s'expliquen són del segle XVI i sempre posteriors a l'any 1515. Darrerament, hem localitzat a l'Arxiu Diocesà de la Seu d'Urgell una visita canònica de l'any 1576 que, en la part referida a Agramunt, diu textualment: «fou visitat lo altar i confraria de la gloriosa Verge Maria del Socós, en lo qual no hi ha ningun benefici». Això demostra que aquesta advocació local era més antiga del que fins ara ens pensàvem, i relacionada amb el segle XVI.

Al llibre de la confraria del Socors començat l'any 1604, avui desaparegut, es fa relació dels miracles obrats per la intercessió de la Mare de Déu del Socors; el més antic porta la data de 1548.²⁵

En temps de sequera, es treia la sagrada imatge per demanar aigua. L'extracció més antiga de què es té notícia fou realitzada el dia 15 de maig de 1624.²⁶

Parla també de la Mare de Déu del Socors el dominic Narcís Camós en el seu llibre *Jardí de Maria*, publicat l'any 1657.²⁷

Les capelles dedicades a la Verge, tant la del temple parroquial com la del prat de Sió, foren construïdes la segona meitat del segle XVII.²⁸

Mossèn Nicolau Ferrer va publicar, l'any 1780, una novena a la Mare de Déu del Socors, la més vella de les conegudes. Per cert, que aquest sacerdot atribueix una antigor extraordinària a la confraria del Socors, però des d'un punt de vista històric no són fiables les dades que proporciona.²⁹

Un paràgraf del llibre de mossèn Pons constitueix una excepció que sembla contradir el que venim explicant. Diu textualment, referit a la imatge trobada al prat de Sió: «Res no consta sobre la data de la troballa, però segons una nota d'arxiu, el dia 6 de gener de 1509, en un consell comunitari, ja es projectà dedicar-li una capella».³⁰ Ara bé, si examinem atentament el text esmentat, la possible contradicció desapareix.

En primer lloc, no queda clar en quina data es va escriure aquella «nota d'arxiu», que podria ser molt posterior; segonament, existeixen seriosos dubtes que l'any 1509 la comunitat de preveres beneficiats fos constituïda; i, d'altra banda, es pot acceptar perfectament que ja aleshores es projectés dedicar una capella a la imatge de la Verge venerada al temple parroquial, amb independència de la denominació amb què era coneguda pel poble.

El que fa de mal determinar és el motiu que va donar origen a l'advocació i en quina data aquest fet es va produir. La versió popular parla d'uns pastorets que acudeixen a la vila en demanda de «socors», astorats per la resplendor que sortia d'un esbarzerar, on es trobava la imatge miraculosa, i no és el nostre propòsit esbrinar el fons de veritat que pugui haver-hi en aquesta narració. Posats a ser comprensius, fins i tot podríem suposar que l'any 1515 la denominació «Socós» ja estava en vigor i que l'oficial visitador, simplement, no la va recollir a l'acta perquè no interessava a l'objectiu essencial de la visita.

A part de tradicions i llegendes, el veritable enigma ve motivat per dos fets històrics difícils de relacionar lògicament. En primer lloc, observem que segons l'acta de 1515 en aquella data una imatge de la Verge Maria amb el Nen Jesús presidia l'altar major, o sigui, ocupava l'indret de més relleu del temple. De la devoció que se li tenia en són exponent els mantells que portaven els dos personatges celestials i els tres mantells de recanvi que es guardaven a la sagristia. Sense comptar la confraria que segurament la tenia per patrona.

Prop d'un segle i mig més tard, l'any 1657, el pare Narcís Camós explica en el seu llibre que la imatge de la Verge del Socors era venerada «baix de l'arc que fa la iglésia entre son presbiteri y la nau del costat del Evangeli, cual invenció encar que no saben els homes com va ser, es diu encara comunment per tots que se troba en un lloc nomenat lo Prat de Sió, distan un tir de arcabuz de la vila, cual comú sentir autentica molt una antiga costum de immemorables anys, ques tenia y se te avui: que es portarla en profesó al dit lloc en ocasió que tenen necessitat de aygua».³¹ La cita il·lustra perfectament de la situació de la imatge de la Mare de Déu del Socors a mitjan segle XVII, tant a l'església com en el cor dels agramuntins.

Per intentar fer compatibles ambdós extrems –la imatge dalt de l'altar el 1515, la imatge ran de terra el 1657–, tenim dues possibilitats de raonament, encara que totes dues ens porten a un carreró sense sortida lògica.

Si es tractava de la mateixa imatge, de la qual cosa en tenim moralment la certesa encara que no ho podem demostrar, ¿quina va ser la causa de la «degradació» a un lloc secundari d'aquella imatge abans venerada amb tots els honors?

I si eren dues imatges distintes, què se'n va fer de la primera? Com és que no n'ha quedat cap rastre? Fet i fet, des del segle XVII abunden els papers i les notícies, i, si hi hagués hagut dues imatges, trobaríem alguna referència. D'altra banda, ¿com s'explica que als segles XVI-XVII aparegui de cop i volta una talla del segle XIII de la qual abans ningú no en tenia notícia? No té sentit. Perquè la imatge de la Mare de Déu del Socors correspon al període de transició del romànic al gòtic i ha de ser la mateixa de què es parla al segle XVII.

Per acabar-ho d'arrodonir, és precisament al segle XVI, entre 1515 i 1576, que apareix el mot Socors com a advocació de la Verge agramuntina. La llegenda de la troballa surt als papers al segle XVII. Què deuria haver passat?

Donar resposta a tots aquests interrogants seria molt interessant, però per la nostra part no ens hi veiem amb cor i ens hem limitat a plantejar el tema.

Les recomanacions

Durant la visita canònica, l'oficial visitador acollia totes les protestes i reclamacions que poguessin presentar-se, perquè aleshores era el moment de buscar solució als problemes existents a la parròquia. I, al seu torn, efectuava uns manaments per tal de posar remei a les deficiències trobades.

Els vicaris agramuntins de 1515 es queixen que «los capellans, quant los officis se dehien, no volen cantar, ans se pasegen per la sglésia garrulant». Garrular és una expressió popular sinònim de rondinar. Fa la impressió que entre el clergat agramuntí, aneu a saber per quins motius, les relacions no eren gaire òptimes.

També va plantejar-se un petit conflicte a la capella de Santa Maria de Jesús. Allí hi havia «un pali de un drap molt sotil», o sigui, un davanter d'altar de roba senzilla, i el sagristà reclamava aquella peça al·legant que era de la sagristia (de la parròquia) i que el rector l'havia posada dies enrere en aquella capella. Testificaren a favor del sagristà mossèn Benet Cardona, mossèn Pere Caminet i mossèn Antoni Trullet, tots d'Agramunt. Davant les proves presentades, el visitador manà que dit «pali» fos tornat allà on solia estar. El bo del cas és que el rector i el visitador eren la mateixa persona!

Mossèn Jeroni Vich, beneficiat de Santa Maria de Jesús, no sembla pas que estigués d'acord que el «pali» fos de la sagristia, perquè no volgué ser present a la visita i se n'anà «movent qüestió i remor». Posteriorment, l'oficial visitador el féu presentar i li comunicà davant testimonis que havia fet tornar el «pali» on era abans; mossèn Vich no respongué res.

Més bones relacions hi havia entre el veïnat i els responsables de la parròquia, perquè l'oficial visitador va preguntar als paers, al sagristà i a altres prohoms si tenien res a dir del rector i dels vicaris, i tots respongueren que n'estaven contents.

Pel que es veu, els vicaris no portaven els llibres parroquials. Per part del visitador els fou manat, sota pena de cent lliures, que en endavant anotessin, al llibre respectiu, els batejats, les defuncions i els excomunicats. I al rector –el mateix visitador– se li ordenà que durant els propers tres anys invertís cinc lliures en obres a l'abadia.

Al seu torn, es manà als paers que possessin una llàntia davant l'altar major i que fos clos el fossar. Ells prometeren que així ho farien i posaren de termini fins a Pasqua.

Conclusions

Resumirem en poques paraules la situació de la parròquia d'Agramunt l'any 1515, d'acord amb el que es desprèn de l'acta de la visita canònica.

El temple de Santa Maria, robust i massís, es trobava en bones condicions i els únics defectes que s'hi observaren eren unes simples goteres a la banda nord, ben fàcils de corregir fent un repàs a la teulada. L'estructura primitiva s'havia modificat amb l'obertura d'algunes capelles als murs i amb la construcció de la capella del Roser i de la sagristia.

Com a edificis religiosos només s'esmenten, a part del temple de Santa Maria, la capella de Santa Magdalena i la capella del castell (que no pogué ser visitada).

El fossar, situat extramurs, estava en molt mal estat de conservació. No s'esmenta cap sepultura dins l'església.

L'interior del temple estava ben aprofitat, perquè en total hi havia vint-i-un altars, adossats a la paret o situats dintre d'alguna de les deu capelles que consten a l'acta de la visita. Dues de les capelles, com a mínim, eren ben

espaioses, perquè acollien dos altars cada una. Quatre capelles en total eren closes amb una reixa.

Els retaules eren senzills i d'imatges de talla n'hi havia molt poques.

En la majoria dels altars radicava algun benefici (dinou en total), però sembla ser que la meitat dels beneficiats no residien a la vila.

El cor es trobava en molt mal estat quant a la seva estructura física; però era ben proveït de llibres litúrgics i disposava d'un bon orgue.

La parròquia era regida per un rector i dos vicaris, tot i que en alguns aspectes la responsabilitat era compartida amb elements seglars. Així, veiem que al rector li manen invertir cinc lliures en obres a la rectoria; als vicaris, que portin els llibres sacramentals; i als paers de la vila, que reparin les parets del fossar i que posin una llàntia a l'altar major.

Les relacions eren excel·lents entre els responsables de la parròquia i el veïnat agramuntí; no tant, almenys aquella temporada, entre els mateixos sacerdots que residien a la vila; i francament dolentes amb l'autoritat senyorial, que nega l'entrada a la capella del castell.

Presidia el temple des de dalt de l'altar major una venerada imatge de la Verge Maria amb el Nen Jesús. Els ornaments i objectes de culte de la parròquia eren abundants i rics. Resalta la cura amb què conservaven la reserva de l'Eucaristia dins el sagrari.

La devoció dels agramuntins trobava suport i estímul en quatre confraries: la del Sant Esperit, la de la Verge Maria, la de Sant Esteve i la de Sant Serni. No es fa constar el nombre d'associats de cada una; però les dues primeres devien disposar de força recursos, a jutjar per les nombroses escriptures que conservaven.

A més, es fa palesa la devoció a la Verge del Roser i a santa Magdalena. En relació a la primera, es diu que es plegava cada diumenge per l'església i pel poble; i cal remarcar el nombre d'exvots de la capella de Santa Magdalena.

Direm per acabar que resulta com a mínim curiós que en cap indret de l'acta no sigui esmentada l'advocació del Socors, que des del segle XVII cap ací sempre ha estat considerada com a existent des de temps immemorial. Com ja hem vist, la referència més antiga que fins ara hem trobat sobre aquesta devoció a Agramunt és del 1576.

Notes

¹ PONS i FARRÉ, Joan (prev.): *Beata Maria Acrimontis. Notes històriques de l'església major d'Agramunt*, Barcelona, SPES, 1936.

² MOLINÉ, Enric: «La visita canònica de l'oficialat d'Agramunt, de l'any 1515», *Urgellia*, la Seu d'Urgell, Societat Cultural Urgel·litana, volum VII, 1984-85, ps. 441-488. En aquella època, l'oficialat d'Agramunt comprenia les parròquies d'Agramunt, Puigverd, Coscò, Montfalcó (amb la sufragània de Castellnou), Seró (amb les sufragànies de la Donzell i Mafet), Tornabous (amb la sufragània de la Guàrdia), el Tarròs i el Bollidor. En total, vuit parròquies principals i quatre de sufragànies.

³ Joan Pons, *op. cit.*, p. 47. Anys enrere, quan els papers de l'arxiu parroquial que ara són a la Seu d'Urgell encara eren a Agramunt i es conservaven en una dependència de la sagristia, en una de les periòdiques incursions que l'autor d'aquest treball feia en aquell recinte, va trobar en un full solt el «preufet» o contracte del retaule del Sant Esperit. El formalitzaren, amb data de 7 de desembre de 1706, els majors d'aquella confraria, amb el consentiment del rector de la parròquia i dels paers de la vila. En el document, es determinaven les dimensions de l'obra i les imatges que hi anaven, la qual cosa permet assegurar que es tractava del retaule que fins l'any 1936 es trobava a l'absida de la nau esquerra. Per a més informació, es pot veure l'article que l'autor va publicar a la revista *Sió*, núm. 198, agost de 1980, p. 5.

⁴ Joan Pons, *op. cit.*, ps. 39-40.

⁵ LLOBET I PORTELLA, Josep Maria: «Una campana de mestre Tibau», *Sió*, núm. 143, gener 1976, p. 10.

⁶ Joan Pons, *op. cit.*, ps. 35-36.

⁷ Als cadastres del primer terç del segle XVIII, guardats a l'Arxiu Històric de Lleida, algunes finques d'aquell sector confronten amb «el fossar» o «el sementiri». Per exemple, la finca de Josep Cercós l'any 1717, la de l'Obra de l'Església l'any 1720, la de la rectoria de Tudela l'any 1730. A remarcar l'hort de Fèlix Escolà, pagès, que surt tots els anys; les seves confrontacions, ben explícites segons el cadastre de l'any 1716 i que serveixen molt bé per situar aquell cementiri, eren les següents: a llevant, el camí de Ponts; a migdia, el pati del portal de Sant Joan; a ponent, el fossar; i a tramuntana, el fossar vell.

⁸ Mossèn Pons transcriu trenta-tres inscripcions sepulcrales del temple parroquial d'Agramunt; la més antiga és del 1552, i la més recent, del 1833. *Op. cit.*, ps. 41-42.

⁹ Al segle XVII, l'actual partida de les Planes, al terme d'Agramunt, era esmentada com a «Planes de santa Magdalena»; així consta en una escriptura del 10 de desembre de 1627 i en una altra del 7 de novembre de 1690. Arxiu Municipal d'Agramunt, Fons Siscar, volum que conté la col·lecció en fotocòpia d'antics documents de la casa Siscar, fs. 161 i 164v. També al segle XVIII, l'actual carrer de la Fondandana era conegut com a «Camí de santa Magdalena»; es pot veure així en la confrontació de llevant de la finca Fondandana (avui de propietat municipal) que surt als cadastres agramuntins de 1717 i de 1720 (Arxiu Històric de Lleida).

¹⁰ El doctor Joan Puig i Ball, en el seu llibre *Agramunt, ensayo folklórico, histórico y artístico*, editat a Manresa l'any 1935, en parlar de l'establiment dels franciscans a la vila, explica que en un principi la confraria del Sant Esperit cedí als frares la capella de Santa Llúcia, per tal que la utilitzessin mentre s'edificava el convent, la primera pedra del qual es va posar el dia 19 d'octubre de 1624 (ps. 99 i següents). Sobre aquest particular, resulta molt interessant el que es llegeix en un resum del testament que el mercader agramuntí Pere Solanes atorgà el dia 17 d'agost de 1643: «Respecte que

aleshores se estava construint lo convent dels P.P. de San Francesch de dita vila, disposá se depositás son cos a la Capella de Sta. Llúcia ahont residian entoncos los Frares, y que quant estos tinguessen feta sa Yglesia fos traslladat son cos a la Capella primera de la part del Evangeli, que lo P. Guardia y Religiosos de paraula li havien concedit». Arxiu Municipal d'Agramunt, Fons Siscar, volum amb fotocòpies d'antics documents de la casa Siscar, fs. 91 i següents.

¹¹ Segons mossèn Pons, «per privilegi reial, l'oficial del bisbe diocesà prenia els vots dels paers i prohoms de la vila per insecular a qui tingués majoria de vots, i l'escollit podia ésser candidat a Paer, Mostassaf i altres càrrecs oficials». Transcriu l'acta d'insaculació de l'any 1659, on, entre altres coses, es llegeix: «...assí a la Capella del Archangel st. Miquel, en la qual se acostume congregar lo Consell general de la present y dita vila». *Op. cit.*, ps. 104-105.

¹² L'única referència que es té de l'indret on era situada la capella de Sant Miquel és aquest cadastre. De les confrontacions de les cases veïnes, es dedueix que la capella era al costat de l'hospital, amb cara a la plaça d'aquest nom i fent cantonada amb la plaça de l'Om. Posteriorment, i fins als temps moderns, aquell edifici fou agregat a l'hospital.

¹³ Moliné, article citat, p. 446.

¹⁴ Moliné, art. cit., p. 445, nota 11.

¹⁵ Moliné, art. cit., p. 445.

¹⁶ *Op. cit.*, p. 63.

¹⁷ Joan Pons, *op. cit.*, p. 78.

¹⁸ Joan Pons, *op. cit.*, p. 67.

¹⁹ Joan Pons, *op. cit.*, p. 65.

²⁰ *Op. cit.*, p. 83.

²¹ *Op. cit.*, p. 91.

²² El dia 17 d'agost de 1789, Gertrudis de Siscar i de Rocabruna, vídua de Manuel de Siscar, va redimir dos censals que la seva família prestava a l'hospital d'Agramunt. En el document, surten com a majors de la confraria del Sant Esperit i, com a tals, administradors del referit hospital: Josep Sevina, notari; Francesc Garriga, sastre; Salvador Batlle, pagès; i Francesc Grall, corder o soguer. Arxiu Municipal d'Agramunt, Fons Siscar, volum amb fotocòpies d'antics documents de la casa Siscar, f. 174.

²³ L'any 1808, la junta de la Germandat de la Sang de Nostre Senyor Jesucrist de la vila d'Agramunt demanà al bisbe d'Urgell poder utilitzar la capella de Sant Esteve, perquè la confraria d'aquest sant «*está extinguida o más bien abandonada*». La sol·licitud, els informes de la parròquia i de l'ajuntament i la resposta del bisbe són transcrits en un llibre de memorials de l'arxiu parroquial d'Agramunt, avui conservat a la Seu d'Urgell. Per a més informació sobre el tema, es pot consultar PONS, Lluís: «La Germandat de la Sang de la vila d'Agramunt», *Urtx*, núm. 1, 1989, ps. 103-110.

²⁴ *Op. cit.*, p. 89.

²⁵ Joan Pons, *op. cit.*, p. 60.

²⁶ Joan Pons, *op. cit.*, p. 116.

²⁷ Referència de mossèn Joan Pons, *op. cit.*, p. 59.

²⁸ Joan Pons, *op. cit.*, ps. 56-59.

²⁹ Mossèn Pons diu textualment, referint-se a la novena a la Mare de Déu del Socors escrita per mossèn Nicolau Ferrer l'any 1780: «...nota que l'any 1333 fou fundada una confraria amb l'advocació del Socors; però cal observar l'error de citar com a bisbe d'Urgell en l'esmentada data, Pere de Narbona, el qual no ho fou fins l'any 1341. En el mateix llibre també s'observa l'equivocació de notar que l'any 1111 s'escriu un llibre continuant els miracles obrats per la Verge, ja que ni l'esmentat P. Camós, ni cap document no fan esment d'aquest llibre». *Op. cit.*, ps. 59-60.

³⁰ *Op. cit.*, p. 59.

³¹ Citat per Joan Pons, *op. cit.*, p. 59.